

Summary. In the article the position of Sterne who interpretes a Man and his "sensitivity", which is shown in programmatic book of European sentimentalism "A sentimental journey" is considered. Despite many stated estimations, the conclusion is demonstrated here about Christian character of the writer's conception of a Man who represents "the man of passions ironically".

Key words: conception of man, sentimentalism, rococo, sentimentality, irony.

УДК 811.161.2'367.332:821.161.2-3.C1/7.08

Андрухова Т.А.

ОСОБЛИВОСТІ ПРОСТОГО РЕЧЕННЯ В ІДІОСТИЛІ УЛАСА САМЧУКА

Поетичність окремих слів і постійних сполучень незначна порівняно з виразністю сполучення слів, тобто речень. Речення, побудовані за схемою: підмет – присудок – другорядні члени, становлять той ґрунт, на якому міцно тримаються синтаксичні надбудови. Прості речення, хоч і не вичерпують багатства всіх синтаксичних і стилістичних форм, виступають як необхідні елементи стилістичної організації мови. Вони є важливим засобом стилістичного урізноманітнення мовлення, опорою для розгортання стилістичних якостей мови [6, 4].

Твори Уласа Самчука репрезентують різноманітну семантико-синтаксичну структуру простих речень, які є функціонально важливими в тексті. На особливу увагу заслуговують функції простих речень, що аналізуються на семантико-граматичному рівні за ознаками односкладності та двоскладності, повноти та неповноти, неускладненої та ускладненої структур, що дає широкі можливості для дослідження поетичної мови письменника й обумовлює її актуальність.

Мета статті – дослідити особливості простих речень, властивих самотності стилю Уласа Самчука, проаналізувати характерні для простого речення засоби художності, які роблять мову письменника експресивною, художньо-образною.

Односкладні конструкції в синтаксичній структурі функціонально різні та виявляють неоднакову продуктивність відносно типів. На фоні навіть нешироких контекстів номінативні речення яскраво виявляють свою стилістичну якість. Вони – оригінальні як своєю формою, так і значеннєвим колоритом та яскраво виділяються серед інших одиниць. Номінативні речення в художніх творах Уласа Самчука несуть особливу увиразненість, емоційну напруженість, створюють статичні описи (потрібна міра динамічності при цьому компенсується суміжними реченнями), вносять експресивний ефект: *Зима непевна. Метелиці, відлиги* [8, с.116]; *Жита, пшениці, знов жита. Отам далі темно-зелена купа дерев. Невеликий застиглий хуторець – біла хата, сіра клуня, кудлатий, як вівця, вишняк. Лінива, поплямлена маковим цвітом, долина, таємничий, закритий величезною черешнею, яр* [7, 537].

Міцно увійшли в мовну практику Уласа Самчука безособові речення, стилістичні якості яких надають змістові більшої наочності, свіжості, жвавості. Безособові конструкції часто виступають основним елементом вислову складних фактів мислення та почуття людини. Вони виразно забарвлюють контекст експресивним тоном, оформлюють оцінку різноманітних та яскравих явищ природи, реагування мовця на різні події [1, 28]. Безособові конструкції вдало фіксують особливо піднесені відчуття, враження, настрої та інші людські переживання і реакції на об'єктивну реальну дійсність: *І страшно іноді тут буває. Одного разу Ряба затягнула Володька геть під самий Клопінський ліс. Що він тут находився та настраждався* [7, 68]; *Володькові сумно. Ще й ще раз обдумує свою школу* [7, 165].

Стан людини, незалежні від її волі дії, почуття, бажання, прагнення, намагання, яскраві психологічні моменти – все це вдало змалював Улас Самчук безособовими конструкціями: *Ми ж прилипли до землі і лежимо. Холодно, мокро* [7, 331].

Опис явищ природи, що вражають людину, письменник майстерно передає через безособові речення. Такі конструкції виступають надзвичайно художніми і виразними: *Сильно пахло сонцем, свіжим повітрям, весною* [7, 98]; *Вечоріє. По небі летять клубаті хмарини* [7, 397].

В мовотворчості Уласа Самчука досить поширені безособові конструкції на *-но, -то, -ло*. Речення, в яких дієслівність стає домінантною, висловлюють особливої сили дійовість, енергійність і разом з тим експресивність: *У лісі децю прохолодніло. Йдеться легше. Жарти і сміх стихають, бо ще півгодинки, ще пара кілометрів, і перед очима Почаїв* [7, 317]; *Ще темнуватю. Сонце ще за обрієм, десь там за лебедським зрубом* [7, 123]; *Як неймовірно радісно. Володько забуває все те, що було недавно* [7, 316].

У художньому мовленні Уласа Самчука багато стилістично позначених неповних речень, які увиразнюють відтворення індивідуального почерку майстра художнього слова. Структурна неповнота речень стилістично вмотивована. За змістом їх можна вважати навіть повнішими від повних речень. Навмисний пропуск одного елемента в складі речення обумовлюється тим, що другий або другі елементи більше навантажуються, а вся побудова увиразнюється. В такий спосіб неповне речення концентрує увагу на семантико-стилістичному спрямуванні висловлювання чи окремих його місць: *А Марія ночей не спала – виглядала і сподівалася. Молилася і сльози сипала. Поїхав, прислав листочка – нема й нема. Де вештається? Живе? Не живе?* [8, 91]; *Парубки швидко перебігли долину, перейшли річку, перелаз і пішли під гору вузькою, з обох боків огороженою стежкою. Йшли швидко, мовчки. Вже ось садки* [7, 490].

Художньо осмислені, типові побудови з неповними реченнями функціонують у текстах з елементами діалогізації. Тут вони знаходять свій вияв. Діалогічна мова доповнюється всілякими допоміжними засобами, що стоять поза словесною формою спілкування: мімікою, жестами, дією тощо. За ними криються всілякі пропуски та недоговорення, що супроводять неповні речення. Використання таких структур майстер художнього слова Улас Самчук часто перетворює у спеціальний стилістичний прийом, за допомогою якого подається атмосфера експресивного мовлення в усіх її тонкощах. Так виникають майстерні зразки конденсованого синтаксису. На його основі й побудовані тексти психологічно напруженої мови, ліричної, експресивно згущеної, як-от:

– А брат є?

І чого він хоче? Нащо йому все знати?

– Двох маю...

– На війні?..

– Дома. Старшого певно скоро заберуть...

– *То ти щасливий. Усі дома... А я от думаю... Сиджу і думаю. От як навкруги багато люду...*

Все люди, все люди... А я... Мав і я, голубе, трьох синів. Забрали. Сеся, що в буді, невістка з дитинов. Ади, семий рік має... Старшого мого... [7, 242].

Мові художніх творів Уласа Самчука притаманне функціонування речень з однорідними членами. Вони використовуються як важливі елементи при створенні портретів, змалюванні пейзажів, дій, станів, переживань. Важливість їх полягає в тому, що, надаючи реченню стилістичної виразності, вони підкреслюють найбільш значущі ознаки змалюваного в тексті явища чи дії: *Поїли, попили, відпочили, обділили жebraцьку дітвору та калік і далі* [7, 317]; *На села натискали все нові й нові вимоги. Приходили каліки, оповідали, кляли, рвали з грудей відзнаки героїства і топтали каліченими ногами. Тихий люд щетинився, набирался люті, розправляв пазури* [8, 116].

Комплексування різних типів однорідності також має експресивну характеристику. Поєднання дієслівності, предметності, прикметниковості, різних їхніх форм у своїй сукупності становить виразну рису творчої манери Уласа Самчука. Різноманітні раптові переходи від одного виду однорідності до другого вражають читача. Наприклад: *У хаті півтемно, тепло, повно запахів печеного хліба, різних страв* [8, 82]; *Головна церква стоїть посередині монастирського подвір'я і з трьох боків оточена невеликим садом з горіхів і каштанів, огорожена дерев'яним, сторчовим, мальованим зеленою барвою, парканом ("штахетом") і обсажена рядом, у вигляді підкови, величезних, могутніх, завжди шумливих смерек* [7, 34].

Синтаксис творів Уласа Самчука позначений значною кількістю речень зі вставленими конструкціями. Вставлені слова, словосполучення, речення виражають такі додаткові повідомлення чи побіжні асоціативні зауваження, які поповнюють, уточнюють, розвивають зміст висловлювання, вказуючи на якісь деталі чи нові факти, що не були передбачені в перший момент формування думки [9, 175]. Серед різних аспектів вивчення вставлених конструкцій привертає увагу питання стилістичних функцій, які вони виконують у художніх творах. Основна функція художнього твору – естетичний вплив на читача, активізація його думок, почуттів, співпереживань. У художньому тексті мовні засоби під впливом естетичної трансформації набувають додаткового смислового чи функціонального навантаження. Речення зі вставленими конструкціями в художніх творах письменника аргументують зміст основної частини висловлення, поєднують в одному реченні два плани розповіді, виражають емоції автора, індивідуальне сприйняття дійсності, сприяють естетичному впливові тексту на читача. Наприклад: *А сорти все які! Самі, можна сказати, найкращі: золоті, зелені та білі ренети. (Ці можуть довго лежати, гарно пахнуть і мають добрий збуток. Особливо зелені ренети). Опісля це голки, цяківки червонобокі – солодкі, тарольки (ах, як пахнуть! А долежать часом до масляної). Виноградки. (Це не яблука, а щастя. Великі – півхунта кожне)* [7, 21].

Речення зі вставленням стає багатоплановим, а отже – стилістично виразнішим. Чим повніша розчленованість висловленої думки, тим вона об'ємніша й багатша, тим повніше нею охоплюються певні реалії життя [4, 55].

Перервані та незакінчені речення як особлива одиниця емоційно-експресивного синтаксису досить широко використовується в художньому мовленні Уласа Самчука. Вони утворюють стилістичну фігуру – замовчування, що полягає в емоційній обірваності речення, графічно позначеній трьома крапками [3, 358].

В основі утворення перерваних і незакінчених речень лежить необхідність яскраво й точно передати переживання, почуття, думки, тобто вони мають власне емоційну основу. Перервані й незакінчені речення покликані для найточнішої передачі емоційного стану героя чи автора твору, допомогти співрозмовнику зрозуміти його, можливо, навчити тонко відчувати світ, спонукати до певних дій чи вчинків, створити емоційно забарвлені описи: *Я нічого злого не думаю про тебе. Повір мені. Але гроші... Гроші, Гнате, треба віддавати. Не можна так – взяти і забути. Ні, ні... Так не годиться.*

– Так не візьмеш?..

– Ні, Гнате, не можу...

– *Не можеш... Добре... Добре, Маріє... Там ми вже більше не будемо бачитися. Я піду собі, а ти підеш також... І не питаю я, куди ти підеш, і ти не питаєш, куди я піду. Підемо різними далекими шляхами і чи зйдемося ще коли?.. Хто знає... А може... А може, й ні... [8, 103].*

Перервані та незакінчені конструкції використовуються для передачі роздумів людини, думок вголос. Парцеляти і приєднувальні структури також передають роздуми, але незакінченість, обірваність думки гостріше змушує самому завершити її, упевнитись у правильності своїх міркувань: *На запічку скромно примостився Василь. Він думає: “І знов ходитиму зиму до школи без чобіт... Пасеш, пасеш ті корови, а що з того маєш?”... На згадку, що прийдеться покинути свою найкращу привабливу мрію про чоботи зі стоячими халявами – “бутилками”, настрій його глибоко і нагально падає. “Так уже ті постолі обридли”... [7, 30].*

Функціонування експресивно-багатих простих речень збагачує стилістичні можливості мовної художності Уласа Самчука, творить емоційно-напружені контексти, розкриває у синтаксисі поетичної мови особливу експресію та естетику, різні аспекти мовної творчості, передачу різноманітних поетичних смислів.

Список використаних джерел

1. Ващенко В.С. Стилістика речень в українській мові: Учбовий посібник з стилістичного синтаксису / Ващенко В.С. – Дніпропетровськ, 1968. – 158 с.
2. Гуйванюк Н. Експресивний синтаксис: досягнення і проблеми / Ніна Гуйванюк // Актуальні проблеми синтаксису: [матеріали Міжнародної наукової конференції]. – Чернівці: Рута. – 2006. – С. 267–275.
3. Корман Б.О. Лирика Некрасова. / Корман Б.О. – Іжевск: Удмуртия, 1978. – 267 с.
4. Лотман Ю.М. Структура художественного текста. Семиотические исследования по теории искусства / Лотман Ю.М. – М.: Искусство, 1970 – 384 с.
5. Марич С.М. Емоційно-експресивний синтаксис української мови: Навчальний посібник. / Марич С.М. – К.: НМК ВО, 1992. – 80 с.
6. Марич С.М. Стилістичний синтаксис української мови: Навчальний посібник. / Марич С.М. – К.: ІСДО, 1993. – 73 с.
7. Самчук У.О. Волинь: Роман у трьох томах / У.О. Самчук. – Острог-Львів: Вид-во НаУОА, “Сполом”, 2005. – 632 с.
8. Самчук У.О. Марія: Хроніка одного життя / У.О. Самчук. – Львів: Вид-во “Оріяна-Нова”, 2004. – 176 с.
9. Седан Е.П. Синтаксис вводных образований в современном русском языке: автореф. дисс. на соискание научн. степени канд. филол. наук / Е.П. Седун. – М., 1955. – 14с.

Анотація. У статті розглянуто особливості простих речень, властивих ідіостилью Уласа Самчука, з’ясовано характерні для простого речення засоби художності та проаналізовано їх функціонально-стилістичне навантаження.

Ключові слова: номінативні речення, перервані та незакінчені речення, однорідні члени речення, вставлені конструкції.

Summary. The article deals with the features of simple sentences peculiar to Ylas Samchuk’s individual style, the article also is found out the characteristic means of artistry for simple sentences, gives the analysis its functional-stylistic load.

Key words: nominative sentences, interrupted and unfinished sentences, homogeneous parts of sentence, parenthetical constructions.